

HAL
open science

— ()
—

Aleksandar Stefanovic

► **To cite this version:**

Aleksandar Stefanovic. — () —
. Filološko-umetnički fakultet, Kragujevac. Srpski jezik: status, sistem, upotreba, Zbornik radova u čast prof. Milošu Kovačeviću, pp.579-590, 2019, 978-86-80796-27-7. hal-03993536

HAL Id: hal-03993536

<https://hal.sorbonne-universite.fr/hal-03993536>

Submitted on 16 Feb 2023

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

УПОТРЕБА И КОНКУРЕНЦИЈА БРОЈНИХ ИМЕНИЦА НА –ИЦА (ИЗВЕДЕНИХ ОД ОСНОВНИХ БРОЈЕВА) И БРОЈНИХ ИМЕНИЦА НА –КА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се осветљава у синхронијској перспективи, употреба бројних именица на –ица, изведених од основних бројева (*двацица... петица... десетица* и сл.; множина: *двацице... петице... десетице*) и бројних именица на –ка (*двојка, тројка* и сл.; множина: *двојке, тројке*) у српском језику. Такође се посвећује посебна пажња ситуацијама када су те серије бројних именица у конкуренцији. У раду се те специфичне лингвистичке ситуације анализирају и на основу поређења са хрватским стандардним реализацијама.

Кључне речи: бројне именице на –ица, бројне именице на –ка, узус, конкуренција.

Ове две серије бројних именица анализирамо упоредно због нејасноћа у појединим значењима између њих. У српском језику наине још увек постоје потешкоће везане за ове именице. С нормативног гледишта о њима је писано али сасвим успут (в. даље у овом раду) и зато су неопходне допуне у прецизнијим дефиницијама и разграничењима. Потребно је одмах на почетку нагласити да су поменуте бројне изведенице формално једночлане за све вредности иако се у неким ретким случајевима везаним за њихово значење и дистрибуцију могу појавити као координативни низ напоредних једночланих бројева¹.

Нпр:

- (1) *Двадесетдвојка* Базела је ипак дао до знања да у клубу највише размишљају о Стразбуру (...) (Политика, 6/3/2017)
- (2) Зашто крити, титула је надамак (...), у то верује и наша *двадесетседмица*, (Вечерње новости, 25/12/2010)
- (3) Предлаже такође паузу у пријему нових чланица у ЕУ, све док *двадесетседморка* не буде извршила реформу у институцији. (Вечерње Новости, 8/5/2007)

*aleksandar.stefanovic@paris-sorbonne.fr

¹ Али и у тим ретким случајевима оне се скоро увек пишу једном речју (то потврђују све нормативне публикације које се баве тим питањем; в. нпр. Пешикан-Јерковић-Пижурца (1997: 56), Мићуновић 2000: 46) и као такве у творби врло логично не употребљавају везник *и*. Та два типа именица се дакле могу извести и од сложених (вишечланих) бројева што се противречи са закључцима Стјепана Бабића (1986: 155) у вези са творбом бројних именица на –ица, изведених од основних бројева: „Творба је ограничена ограниченошћу основа, поготову што се од већих и сложених бројева такве изведенице не творе.” Међутим, изгледа тачно да ни једна ни друга серија именица не познају творбу за вредности веће од 100 (изузев 1000; в. примере даље у овом раду).

Бројне именице на –ица, изведене од основних бројева [*јединица, двица, трица, четвртица*² (ове три последње именице су нарочито присутне у хрватском стандарду и углавном припадају разговорном стилу), *петица, шестица, седмица, осмица, деветица, десетица, једанаестица* итд.] карактеришу се великом полисемијом. Оне у српском језику могу значити бројку или предмет, особу или животињу означене бројком [просторију, канцеларију, превозно средство/возило (трамвај, аутобус, тролејбус, метро), карту за картање, оцену успеха или вредновање, (спортског) играча, тркачког коња, тркачког пса итд.]. Уз то примарно значење те изведенице могу такође имати појединачна, специфична значења [нпр. *јединица*, у смислу ћерка јединица; *двица* и *трица*: у кошарци погодак вредан два односно три поена; *петица, десетица, двадестица* и *стотица*: новчанице одређене дате монетарне вредности; *јединица* и *десетица* као математички називи; [м(ј)ерна] *јединица* као назив у физици; *седмица*: седам дана/недеља (термин углавном карактеристичан за хрватско језичко подручје); *осмица*: осам дана (архаизам), фигура у јахању, игра у билијару или математичка мозгалица итд.].

Можемо навести неколико релевантних примера:

Примарна значења:

- сама бројка (цифра или одговарајући број)
 - (4) Устајем, да по хладном бетону своје ћелије узем осмице и кругове. (В. Драшковић, 211)
- број играча, тркачког коња
 - (5) Прва лична грешка за седмицу Ортеза. (РТС)
 - (6) Имам све коње осим седамнаестице. (РТС)
- оцена успеха или вредновање у школском или универзитетском речнику
 - (7) Звоњава уплаши Милијину мајку која управо улази у школу да види да ли јој је син поправио јединицу из биологије. Може поправити и на трицу, али никада неће схватити суровост закона рађање–смрт. (Р. Братић, 143)
- број трамваја
 - (8) Заборавио сам ташну у трамвају! Који број? Дванестица³! (РТС)

² У овој серији бројних именица једино су *четвртица* и *стотица* изведене од редних бројева. Бабић (1986) тврди, међутим, да су све именице, осим *двица* и *трица*, изведене од редних бројева. С тим гледиштем се тешко можемо сложити нарочито кад се зна да се именица *јединица* гради од основног броја *један*. Изгледа дакле да је полазна тачка тих именица (осим за вредности 4 и 100) дакако основни број коме се додаје суфикс –ица а не редни (иако се на морфолошком плану та хипотеза не може потпуно искључити – додатак суфикса –ица са губљењем завршног *и* код редних бројева – тим пре што се лингвистички и лексиколози скоро нису бавили питањем настанка поменутих именица, не дајући тако никакав дефинитиван одговор који би могао да нас оријентише). Други аргумент који, изгледа, поткрепљује хипотезу о творби на основу главних бројева је чињеница да су различита значења бројних именица на –ица о којима је реч, увек везана за нумеричку вредност исказану основним бројем у корену, док немају било какву везу са индикацијом ранга или редоследа, индикација која је, међутим, карактеристична за редне бројеве.

³ Логичан одговор на постављено питање би била употреба главног броја *дванаест* пошто би требало подразумевати именицу *број* (в. фн. бр. 9).

Појединачна значења:

- ћерка јединица
- (9) Твој отац био је слијеп, па је чинио све својој размаженој јединици по вољи. (А. Шеноа, 145)
- погодак у кошарци⁴
- (10) Кукоц у тој утакмици није промашио ниједну трицу. (ХРТ)
- новчаница⁵
- (11) Шта је десетица! Оде, што кажу, сва у коњску зобницу; десетицу у зобницу! (С. Сремац, 204)
- (12) Понајприје цекине, затим шкуде, затим двадестице, последије банке⁶. (А. Шеноа, 163)
- (13) Па ми мораш и ти оставити коју тисућницу. (А. Шеноа, 198)
- фигура у јахању
- (14) (...) Исакович објаха још једну осмицу, у лаком галопу (...) (М. Црњански, 361)
- временски интервал
- (15) Навели смо само ова четири листа, али они одржавају тон у свакој француској и страниј штампи у седмици 8-15. јануара 1993. (М. Баштић, 45)
- (16) Но кад је минула осмица по смрти Илијиној (...) (А. Шеноа, 139)

Несигурности и недоследности појављују се јер примарна значења именица *двцица*, *трица*, *четвртица*, *деветица*, *десетица* су, такође, присутна у језику са већом фреквентношћу у кореспондентним вредностима бројних именица на –ка: *двојка*, *тројка*, *четво(е)рка*, *деветка*, *десетка*⁷ и то у оба стандарда, српском и хрватском.

Примарна значења:

- сама бројка (цифра или одговарајући број)

⁴ О овоме в. у фн. бр. 12.

⁵ Вреди запазити да се то значење може данас сматрати као архаично, нарочито облик *тисућница* (као и *хиљадица*), облик који је у том случају јасно деминутуван или хипокористичан. Додајмо, такође, да Стевановић већ 1975. не бележи вредности веће од 50 за то значење (в. Стевановић 1975: 528). Примери које наводимо су уосталом преузети од аутора из 19. века. Међутим, неколики врло ретки примери могу се наћи на Интернету [и то скоро искључиво на форумима, са понекад врло чудним комбинацијама, типа *бројна именица на –ица + назив валуте*, нпр. *хиљадица евра*, вероватно аналогично са стандардном конструкцијом *основни број + назив валуте*]. Наиме, ваља овде подсетити да стандардни језик не употребљава бројне именица на –ица, изведене од основних бројева као детерминанте у бројним конструкцијама.

⁶ У разговорном и унеколико архаичном стилу банка је синоним за новчаницу од десет монетарних јединица.

⁷ Можемо приметити да се за примарна значења, нарочито у изражавању оцена 9 и 10 у вишем образовању, варијанте *деветорка* и *десеторка* изгледа не употребљавају. Међутим, оне су много учесталије у индивидуалном значењу нарочито када су носиоци збирног значења (в. даље као и фн. бр. 16).

- (17) Простим закључавањем врата стан је, тих последњих дана те године са две четворке, подељен на два неједнака дела. (С. Велмар-Јанковић, 189)
- (18) (...) ох, погледај, све деветке се претварају у наредну хиљаду. Кад сам била мала – наставила је неочекивано – мислила сам да ће се зауставити и вратити на деветке, кад би моја мајка само пристала да потера кола унатрашке. (Б. Вучичевић, 217)

- број играча, тркачког коња

- (19) Лопта до двојке Обилића. (РТС)

- оцена успеха или вредновање у школском или универзитетском речнику⁸

- (20) О Мичурину (...) ни да прослови. То ће му бити трећа двојка. (Б. Петровић, 82)
- (21) (...) мени није промакло из којих је предмета несретни мој син изабрао да добије тројке: из Математике и Француског. (С. Селенић, 195)
- (22) Ја одговарам и добијем четворку. (Илустрована политика, 1/7/2013)
- (23) Ја сам полагао са десеткама на правном. (Ј. Рибникар, 67)

- карте за картање

- (24) Странац мирно окрену карту. Била је двојка спасоносна карта. (И. Андрић, 253)
- (25) Пресекоше обојица. У странца је четворка, а у Милана десетка. (И. Андрић, 254)

- број трамваја

- (26) Једног дана одвезао се старинским трамвајем број два⁹ (...). Тршћанска двојка пробудила је београдске успомене (...) (Д. Великић, 215)

Осим ових примарних значења која су идентична са оним које носе бројне именица на –ица, изведене од основних бројева, бројне именице на –ка се углавном користе за указивање на скуп, групу особа које су повезане истим циљем, послом, радом, идејом итд.¹⁰ За разлику од бројних именица на –ица, изведених од збирних бројева (типа двојица, обојица, обадвојица, тројица, четворица итд.) које означавају само скуп мушких особа, у овом случају се не указује на било какву разлику у роду или полу референата који се квантификују. Додајмо такође да у том значењу бројних именица на –ка језик не познаје никаквих двојстава или несигурности.

⁸ У разговорном језику а нарочито у школском, тај смисао могу понекад носити и основни бројеви: „Онај кретен из географије дао ми је четири.” (РТС).

⁹ Вреди запазити и комбинацију: именица број/цифра + основни број. Нпр: „И раније је знао за важност сале, друкчије је било понашање у судници број један а друкчије у малим салама (...)” (Ј. Рибникар, 187); „Број шест је дељив са 2 и са 3.” (пример преузет од Стевановића 1974: 128); „Он је приметио да се свака од тих несрећних година завршавала цифром осам.” (Р. Тубић, 80) ; в. такође фн. бр. 3. Потребно је и нотирати да се понекад у том типу формулација изоставља именица број и она се онда подразумева: „(...) ово је Лондон, главни град Писте један (...)” (В. Стојиљковић, 7); „Соба сто један, рече.” (В. Стојиљковић, 216). Додајмо да Барић *et al.* (1999: 299), прописују искључиво писање (арапским) бројкама броја који је у постпозицији именице број, типа број 1, број 3 итд. Не изгледа, међутим, да се у језику то правило строго поштује и то нарочито када је у питању вредност 1, в. наше горе наведене примере.

¹⁰ То може евентуално важити и за предмете или појмове а чак и за различите групе особа које су везане истим подухватом или истим циљем. Интересантно је, међутим, приметити следеће: Стевановић (1975: 482) је мишљена да када се говори о групи особа број означава „колектив лица која се баве неким, обично недопуштеним послом” и наводи, ради илустрације свога става, кореспонденцију између четворка и четири одметника. Примери које смо забележили ипак показују да поменуто пејоративно значење броја, премда постоји, не може се сматрати као доминантно.

Скупови које означавају бројне именице на –ка могу бити сачињени од различитих елемената:

Скуп сачињен од мушких особа:

- (27) Насупрот њима деловала је двојка СПС-а (Будимир Кошуткић, Брана Црнчевић). (Н. Стефановић, 282)
- (28) Поменута тројка – Раца, Воја и ја – бежећи, кренула је низ обалу Саве ка Љубљани. (Б. Карапанџић, 68)
- (29) Изрицањем пресуде (...) „косовској шесторци” у Хашком трибуналу, данас се завршава суђење групи најближих сарадника Слободана Милошевића. Шесторица оптужених осумњичени су за прогоне, убиства, депортацију (...) (РТС)

Скуп сачињен од женских особа:

- (30) Петорка, односно пет такмичарки, диктира темпо. (РТС)

Скуп сачињен од особа различитих родова (мушкарци, жене и/или деца):

- (31) (...) корачам кроз предсобље, прати нас уиграна тројка: мајор, кућепазитељ и наша Зора. (С. Велмар-Јанковић, 128)
- (32) У току је и саслушање друге неторке осумњичених за продавање дроге. (Политика, 25/10/2008) (у наставку текста се наводи да се ради о четири мушкарца и једној жени)

Скуп сачињен од особа чији је род ирелевантан¹¹ или предмета, појмова, различитих групација особа

- (33) У принципу, партијама су потребна само три типа људи: ретори, идеолози и техничари. Ако ова тројка функционише финансијери долазе сами (...) (Н. Стефановић, 255)
- (34) Хазарски речник може се читати и дијагонално, да би се добио пресек кроз сва три именика – исламски, хришћански и хебрејски. Такав начин употребе речника најцелисходнији је по тројкама: било да се одаберу одреднице са знаком \diamond за које су заинтересована сва три речника, као што је случај с речима *Атех*, *каган*, *хазарска полемика*, или *Хазари*, било да се одаберу три различите личности везане истом улогом у историјату хазарског питања. (М. Павић, 21)
- (35) Утакмицу суди холандска судијска четворка. (РТС)
- (36) Ова осморка је врашки тјешка. (РТЦГ)
- (37) Деветорка је осумњичена за 52 крађе. (Вечерње новости, 29/12/2016)

Као што је то случај са бројним именицама на –ица, изведеним од основних бројева, бројне именица на –ка могу такође бити носиоци специфичних, индивидуалних значења; нпр. двојка, тројка, четво(е)рка, пето(е)рка као буре, контејнер који садржи одговарајућу количину течности: од две, три, четири, пет мерних јединица (литара, акова итд.)¹²; четво(е)рка у смислу специфичког плеса у којем учествују четири плесача или у смислу музичког квартета; четво(е)рка, пето(е)рка итд. у спортској терминологији за означавање четири или пет највећих европских лига или

¹¹ Односно у енонзијацији род се јасно не експлицитира (ни путем катафоре ни путем анафоре).

¹² Ово је значење ипак карактеристично за старији језик. То је скоро једини случај када се бројна именица може појавити као детерминанта а квантификовани елемент представља течност која се налази у контејнеру; нпр: двојка вина. Вредна је овде такође помена систематска употреба у српском стандарду бројних именица двојка, тројка за означавање у кошарци поготка вредног два односно три поена. Нпр: „То је друга двојка за Марковића” (РТС); „Кошаркаши Барселоне постигли су чак пет тројки” (РТЦГ). Међутим, у тим појединачним, специфичним значењима бројне именице двојка, тројка су увелико учесталије у хрватском стандарду. О томе в. пр. бр. 10 као и фн. бр. 22 и 24.

клубова неке европске лиге¹³, четири грен-слем турнира у тенису или (велика) *четворка*, формулација која се односи на доминацију четири тенисера итд.; *пето(е)рка*, *седмо(е)рка*, такође у спортској терминологији када се означавају пет или седам стандарних играча/играчица (или барем они који почињу утакмицу) или пет/седам играча/играчица присутних на терену (у тренутку енонцијације) кошаркашког или рукометног тима; *тројка* као запрега састављена од три животиње, углавном коња нарочито у Русији; *šesto(е)рка* као коалиција од шест политичких странака; *деветка* као пушка или револвер калибра 9 милиметера; *деветка* и *десетка* у смислу девет, десет погођених парова у спортској прогнози¹⁴; *стотка* у смислу сто година, новчанице од сто јединица одређене валуте¹⁵ али такође сто погодака у кошарци; *шесто(е)рка*; *девето(е)рка*; *десето(е)рка*¹⁶; *дванаесто(е)рка*; *петнаесто(е)рка*; *двадесетпето(е)рка*; *двадесетседмо(е)рка*; *двадесетосмо(е)рка* као шест; десет; дванаест; петнаест; двадесет пет; двадесет седам, двадесет осам (земаља чланица Европске уније)¹⁷ итд.

Навешћемо само неколико примера појединачних значења:

- музички квартет

(38) Свира своју композицију, „Александрову *четворку*”, посвећену кнезу. (РТС)

- спортска терминологија

(39) Употреба термина „грн-слем” у угледном дневном листу био је својеврсна легитимизација „велике *четворке*” светског тениса и њихово обједињавање (...) (Политика 8/7/2017)

(40) Које је то првенство било с великом *четворком*¹⁸! (РТС)

(41) У првој *петорци*¹⁹ Партизана нема Марковића. (РТС)

¹³ Ређе, ово значење могу носити бројне именице на –ица и то нарочито у хрватском стандарду: „Овог би викенда требала бити ријешена већина питања у лигама *петице*. Доносимо преглед стања у Енглеској, Италији, Шпањолској, Њемачкој и Француској уочи расплета сезоне.” (Јутарњи лист, 23/5/2015)

¹⁴ Чули смо такође једном приликом *једанаестица* на РТС-у у смислу тикета спортске прогнозе са 11 парова. Међутим, та употреба нам изгледа врло ретка и мало вероватна пошто су тикети спортске прогнозе (барем у Србији и Хрватској) обично састављени од 10 или 13 парова и не означавају се неком посебном бројном именицом (*десетка* се резервише, као што смо то већ навели, за 10 погођених резултата). Међутим, постоји наравно и могућност употребе и других вредности за (добитне) тикете спротског клађења у земљама изван бивше Југославије: „Неки цукац убо *дванаестицу* на енглеској прогнози и догурао страшног јагуара у Београд” (М. Ратковић, 18)

¹⁵ Ретко *десетка* се може појавити у смислу новчаница од десет (јединица). В. пр. бр. 48.

¹⁶ Варијанте *деветка* и *десетка*, изведене од главних бројева се не појављују с тим значењем. По нашем мишљењу то се може објаснити чињеницом да *девето(е)рка* и *десето(е)рка*, пошто се изводе од збирних бројева, логично више одговарају значењу збирности које носе у том случају; тај закључак важи сваки пут када је знак јасно збирни а нарочито када се бројне именице на –ка користе за означавање скупа живих бића; в. пример бр. 37 који наводимо с тим значењем и који се тиче вредности 9. Штавише, изгледа могуће тврдити да се именице *девето(е)рка* и *десето(е)рка*, не користе изван те збирне вредности када означају жива бића.

¹⁷ У означавању земаља чланица Европске уније бројне именице на –ка су у конкуренцији са бројним именицама на –ица, изведених од збирних бројева.

¹⁸ Формулација „велика *четворка*” (са систематском употребом придева) веома често се користила за време бивше Југославије и односила се на четири највећа (фудбалска) клуба у СФРЈ: Црвена звезда, Партизан, Динамо и Хајдук. Та се формулација (придев *велики* + бројна именица *четворка*) одржала и после распада Југославије и редовно се употребљава у спортској терминологији да би се означили и неки други скупови (клубови другог првенства, велики тениски турнири итд., в. пр. бр. 39).

¹⁹ Занимљиво је приметити да у означавању стандардне петорке или седморке једног тима, бројна именица је врло често, али не увек (нарочито када је лингвистички контекст довољно јасан), у

(42) Љубомир Врањеш је стандардно играо у првој шведској седморци. (РТС)

(43) Звездина „стотка” за победу над Ефесом. (Политика 9/12/2017)

- запрега од три коња

(44) Црна, раскошна, тројка, стајала је пред капијом куће Жилобова. (М. Црњански, 505)

(45) А ти си, ујка Жорж, опет пио шампањац (...) и возио се на тројци. (З. М. Велимировић, 121)

- политичка коалиција

(46) (...) Златко Крамарић из ЛС-а, који је дио шесторке, најавио је захтијев за оцјену уставности Владине одлуке. (Јутарњи лист, 16/9/2000)

- сто година

(47) Стићи ће он до стотке! (РТС)

- новчаница

(48) Била је несумњиво узнемирена при помисли на трку и десетку којом је он хтео да се клади у њено име. (А. Видаковић, 147)

(49) Ујак ће дотурити стотку у цеп (...) (М. Тохол, 33)

- земље чланице Европске уније

(50) Тешко да ће се за Европску унију убудуће говорити да представља „ексклузивни клуб”: од 1. маја она више није „петнаесторка”, већ „двадесетпеторка” (...) (Време, 27/5/2004)

(51) Предлаже такође паузу у пријему нових чланица у ЕУ, све док „двадесетседморка” не буде извршила реформу у институцији. (Вечерње Новости, 8/5/2007)

- пушка или револвер калибра 9 милиметера

(52) Хоћеш да ми вратиш оних тридесет хиљада или да ти пошаљем двојицу са дугим деветкама? (РТС)

(53) То је револвер, дуга деветка. (РТС)

- резултати спортске прогнозе

(54) (...) нико није имао десетку али је десет играча уболо деветку. (РТС)

Недоумице и колебања јављају се дакле на двоструком пољу када је потребно означити бројку или предмет, особу или животињу означене бројком. Наиме, у том случају се могу користити, у складу са израженом вредношћу, како бројне именице на –ица тако и бројне именице на –ка. Несигурности проузрукује чињеница да се поменуте бројне именице на –ка, с једне стране, поклапају у истом смислу с бројним именицама на –ица (двојка-двојка, деветка-деветица) а да, с друге стране, могу имати као основу или збирне бројеве (двојка, тројка) или главне бројеве (деветка, десетка, двадесетка,

комбинацији с једним аугментативним придевом типа *први* или *најбољи* и то у намери да се поменуто значење разликује од оног које носи именица (изолована) када се односи на петорку или седморку која се налази на паркету после евентуалних промена. У истом духу за означавање почетне петорке или седморке (која не мора бити стандардна петорка или седморка) именица је логично често (али не увек) у асоцијацији са придевом *почетни*.

стотка)²⁰, имајући у виду да је суфикс –ка немогућ с неким коренима главних бројева (*петка, *шестка, *седмика, *осмика итд.). Другим речима, за означавање бројке или предмета, особе или животиње означене бројком констатује се прилична конфузија пошто најчешће имамо следећу серију: двојка, тројка, четво(е)рка–петица, шестица, седмица, осмица–деветка, десетка, тј. три типа творбе.

Тим поводом можемо навести један релевантан пример у којем аутор употребљава у истој реченици бројну именицу на –ка за вредност 4 и бројну именицу на –ица за вредност 5 у вези с котирањем морала у бившој ЈНА:

(55) Оцјене су за морал као елеменат борбене готовости даване „из рукава” и превисоке су. Даване су већином четворке или петице, а морал никада није био лошији него сада. (С. Шибер, 25)

У истом духу током једног лото извлачења на РТС-у водитељ нпр. саопштава три последња извучена броја: *деветка, осмица, четворка* и том приликом употребљава бројну именицу на –ка, изведену од главног броја, бројну именицу на –ица и коначно бројну именицу на –ка, изведену од збирног броја. У роману „Дневник пробисвета” Милана Ратковића наилазимо на исти феномен: нпр. за означавање превозног средства (у овом случају трамвајских линија) користи се бројна именицу на –ка као и бројна именицу на –ица:

(56) Пређем улицу, окешам се на деветку и запевам најновију ствар Ролингса „The Last Time”. (М. Ратковић, 16)

(57) Таман смо се припремили да улетимо у тринаестицу, кад ево Шепе и Јарца. (М. Ратковић, 30)

Изгледа, међутим, да никаквих несигурности или недоследности у норми нема када се суфикси –ка и –ица додају корену збирног броја јер изведенице тада постају носиоци опозиције „скуп само мушких особа/скуп особа чији је род ирелевантан” [двојица/двојка, тројица/тројка, четво(е)рица/четво(е)рка, (...) десеторица/десеторка (...) итд.].

За означавање бројке или предмета, особе или животиње означене бројком, најприкладнија изгледа комбинација *корен основног броја + суфикс –ица* јер има ту предност над комбинацијом *корен збирног броја + суфикс –ка*, да се не користи у другом значењу. Исто тако комбинацији *корен основног броја + суфикс –ка* која се реализује само за четири вредности²¹ (*деветка, десетка, двадесетка, стотка*) не би требало дати предност јер је, с једне стране, ипак маргинолизована, а с друге стране, постоје бројне именице на –ица истог значења. То решење би унеколико хармонизовало шаренило које влада у норми што се тиче поменутих нумеричких серија образованих од збирних и главних бројева.

Тако бисмо добили следеће три серије:

1. *корен збирног броја + суфикс –ица*: означавање групе мушких особа;

²⁰ Ове две последње именице немају варијанте изведене од збирних бројева. Додајмо да нисмо у грађи нашли примере једночланих бројних именица на –ка, изведених од збирних бројева, већих од 15. Међутим, оне се не могу потпуно искључити према их савремене нормативне публикације помињу само до вредности 11. Штавише никакво објашњење се не даје о евентуалној могућности образовања за веће вредности. Ипак с лексичког и морфолошког становиштва њихова употреба је могућа ако не и очекивана.

²¹ Занемарили смо у овом раду именицу *јединка* чије је значење врло различито од значења именице *јединица* (према именица *јединка* може такође, али само код старијих аутора, значити ћерку јединицу).

2. *корен збирног броја + суфикс –ка*: означавање групе особа без обзира на род;
3. *корен основног броја + суфикс –ица*: означавање бројке или предмета, особе или животиње означене бројком²².

Ова дистрибуција наравно не искључује горепоменуто појединачна значења које могу носити неке вредности последње две серије²³.

Вреди запазити на крају да осим Стевановића (1975: 482, 528) који даје нешто опширније анализе и кога на неколико места цитирамо у нашем раду, у досадашњој лингвистичкој литератури србистичкој, кroatистичкој и/или сербокroatистичкој врло мало се писало о питању бројних именица на –ица, изведених од основних бројева и бројних именица на –ка. Упечатљиво је наиме да се у већини граматика у најбољем случају само успут помињу њихова значења, нарочито примарна, али се у потпуности превиђају заједничка значења која могу носити обе серије²⁴.

Због тога смо сматрали важним да покренемо питања, како њихових примарних значења, која су идентична, тако и специфичних значења ових именица, односно значења по којима се оне међусобно разликују. Анализом њихових значења дошли смо до закључка да се може издвојити пет потпуно идентичних значења, за која нема правила у узусу која ће од две именице бити употребљена. С друге стране, отворивши питања, пре свега, у којим ситуацијама бројне именице могу носити особено значење и питања третирања бројних именица на –ица и на –ка у досадашњој стручној литератури, увидели смо потребу за класификацијом тих специфичних значења, која заправо, указују на разлику међу овим два именицама, а која је у досадашњој литератури изостала. На тај начин дали смо један увид у значења бројних именица на –ица и на –ка чији узус може још да се анализира.

²² Изворни говорници које смо анкетирали у вези са овим сложеним питањем углавном су прихватили као логичну и кохерентну (евентуалну) дистрибуцију коју представљамо у нашем раду. Српски говорници су ипак мишљења да би комбинацију *корен основног броја + суфикс –ица* за означавање бројке или предмета, особе или животиње означене бројком било теже прихвати за вредности 2, 3 и 4 када се има на уму велика учесталост на српском језичком простору употребе еквивалентне комбинације *корен збирног броја + суфикс –ка* (за поменуте три вредности она је наиме увелико доминантна ако није и једина коришћена). Чињеница да нпр. М. Стевановић (1975: 482; 528) помиње једино комбинацију *корен збирног броја + суфикс –ка* за вредности 2, 3 и 4 је тако више него значајна. Додајмо, у вези са босанским и црногорским стандардним реализацијама, да Халиловић (1996) једино наводи комбинацију *корен збирног броја + суфикс –ка* за вредности 2, 3 и 4 док Никчевић (1997), велики поборац нове црногорске нормe, прописује обе конструкције.

²³ У раду смо навели само најфреквентнија појединачна значења. Наиме, многа друга постоје, својствена специфичним жаргонима или чак идиолектима и увек у вези са вредностима главних бројева изражених у корену: „Дао сам му *јединицу* – то је у његовом жаргону био један метак у главу.” (С. Живак, 46); „Освојио је злато на *стотки*.” (РТС).

²⁴ Колико нам је познато једино Бабић (1986) тврди да само бројне именица на –ица, изведене од основних бројева, имају статус нормативног у „хрватском” за означавање бројке или предмета, особе или животиње означене бројком. Хрватски лингвисти Худучек и Рагуж (1993) у свом чланку *Бројевне изведенице* (чланак који смо иначе употребили као инспирацију за нека од наших разматрања) долазе до истог закључка (Драгутин Рагуж то понавља у својој *Практичној хрватској граматизи* 1997). Констатација да једино хрватски граматичари дају предност том решењу се вероватно објашњава чињеницом да су облици *двацица, трица, четвртица* – у својим примарним значењима – чешћи на западном језичком подручју [иако се много мање употребљавају од својих еквивалената *двојка, тројка и четво(е)рка* а и припадају разговорном стилу (о томе в. нпр. Анић (1994) који их сврстава у разговорне, колоквијалне речи; Шоње (2000), међутим, не дели тај став пошто их сматра еквивалентима бројним именицама *двојка, тројка и четво(е)рка*] него на источном, нарочито српском (о овоме в. такође фн. бр. 12 и 22).

ИЗВОРИ

а) књижевноуметничка дела:

- И. Андрић – Иво Андрић, *На Дрини ћуприја*, Просвета, Београд, 1996.
М. Баштић – Mila Bašić, *Istine o Jugoslaviji nisu sve za priču* [превод с француског; наслов оригинала: *Les vérités yougoslaves ne sont pas toutes bonnes à dire* (J. Merlino)], Kontekst, Beograd, 1994.
Р. Братић – Радослав Братић, *Слика без оца*, БИГЗ, Београд, 1992.
Д. Великић – Драган Великић, *Астраган*, Душка, Београд, 1992.
З. М. Велимировић – Зорка М. Велимировић, *Медвед и друге драме* [превод с руског, наслов оригинала: *Медведь* (прва драма) (Чехов)], Београд: Народна просвета, 1939.
С. Велмар-Јанковић – Svetlana Velmar-Janković, *Lagum*, Stubovi kulture, Beograd, 2001.
А. Видаковић – Aleksandar Vidaković, *Tamni cvet* [превод са енглеског; наслов оригинала: *The dark flower* (J. Galsworthy)], Rad, Beograd, 1959.
Б. Вучичевић – Branko Vučićević, *Lolita*, [превод с енглеског (V. Nabokov)], Beograd: Narodna knjiga, 1984.
В. Драшковић – Вук Драшковић, *Руски конзул*, Стилос, Београд, 1993.
С. Живак – Страхиња Живак, *Живим да сведочим*, Јавност, Сарајево, 1996.
Б. Карапанџић – Borivoje Karapandžić, *Jugoslovensko krvavo proleće 1945.*, Mladost, Beograd, 1990.
М. Павић – Milorad Pavić, *Hazarski rečnik – muški primerak*, Prosveta, Beograd, 1988.
Б. Петровић – Бранислав Петровић, *Да видиш чуда*, Јединство, Приштина, 1990.
М. Ратковић – Milan Ratković, *Dnevnik probisveta*, Interprint, Beograd, 1994.
Ј. Рибникар – Јара Рибникар, *Породичне приче*, БИГЗ, Београд, 1995.
С. Селенић – Slobodan Selenić, *Očevi i oci*, Prosveta – Dereta, Beograd, 1996.
С. Сремац – Стеван Сремац, *Поп Ђура и поп Спира*, ЈРЈ, Београд, 1998.
Н. Стефановић – Ненад Стефановић, *Покриштавање петокраке*, БИГЗ, Београд, 1994.
В. Стојиљковић – Vlada Stojiljković, *1984* [превод са енглеског; наслов оригинала: *Nineteen eighty-four* (G.Orwell)], BIGZ – August Cesarec, Beograd – Zagreb, 1984.
М. Тохолј – Miroslav Toholj, *Stid*, Prosveta, Beograd, 1989.
Р. Тубић – Risto Tubić, *Jugoslavija-jedan rat koji se mogao izbeći*, [превод с енглеског (N. Beloff)], Plato, Beograd, 1999.
М. Црњански – Miloš Crnjanski, *Seobe II-2*, BIGZ, Beograd, 1987.
С. Шибер – Stjepan Šiber, *Prevare, zablude, istina*, Rabic, Sarajevo, 2000
А. Шеноа – August Šenoa, *Čuvaj se senjske ruke*, Mladost, Zagreb, 1981.

б) новине:

- Вечерње Новости – *Вечерње Новости*, дневне новине, Београд.
Време – *Vreme*, недељне новине, Београд.
Илустрована Политика – *Илустрована Политика*, недељне новине, Београд.
Јутарњи лист – *Jutarnji list*, дневне новине, Zagreb.
Политика – *Политика*, дневне новине, Београд.

в) телевизијске станице:

- РТС – Радио Телевизија Србије
РТЦГ – Радио Телевизија Црне Горе
ХРТ – Хрватска Радио Телевизија

ЛИТЕРАТУРА

- Анић² 1994:** V. Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Novi Liber.
- Бабић 1986:** S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb: Jugoslavanska Akademija Znanosti i Umjetnosti.
- Барић et al.⁴ 1997:** E. Barić, M. Lončarić, D. Malić, S. Plavešić, M. Peti, M. Znika, *Hrvatska Gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Мићуновић 2000:** Љ. Мићуновић, *Цени правопис српскога језика*, Београд: Српска школска књига.
- Никчевић 1997:** V. Nikčević, *Pravopis crnogorskog jezika*, Cetinje: Crnogorski PEN centar.
- Пешикан/Јерковић/Пижурица² 1997:** М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурица, *Правопис српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Рагуж 1997:** D. Raguž, *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb: Medecinska Naklada.
- Стевановић² 1974:** М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II: Синтакса*, Београд: Научна књига.
- Стевановић³ 1975:** М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I: Увод, фонетика, морфологија*, Београд: Научна књига.
- Халиловић 1996:** S. Halilović, *Pravopis bosanskog jezika*, Sarajevo: Preporod.
- Худучек/Рагуж 1993:** L. Huduček, D. Raguž, Brojevne izvedenice, Zagreb: *Jezik*, XXXXI, 46-56.
- Шоње 2000:** J. Šonje, glav. urednik, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga.

Aleksandar Stefanovic

EMPLOI ET CONCURRENCE DES SUBSTANTIFS NUMÉRIQUES EN –ICA, FORMÉS A PARTIR DES NUMÉRAUX CARDINAUX ET DES SUBSTANTIFS NUMÉRIQUES EN EN –KA EN LANGUE SERBE

(Résumé)

L'article traite sous un aspect synchronique de l'emploi des substantifs numériques en –ica, formés à partir des numéraux cardinaux (*dvica... petica... desetica* etc.; pluriel: *dvice... petice... desetice*) et des substantifs numériques en –ka (*dvojka, trojka* etc.; pluriel: *dvojke, trojke*) en langue serbe. Une attention particulière est portée aux situations lorsque ces séries de substantifs numériques sont en concurrence. Lesdites situations linguistiques sont également analysées au regard de la comparaison avec les réalisations standard croates.

Mots clés: substantifs numériques en –ica, substantifs numériques en –ka, usage, concurrence.